

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 65., BR. 4. – 5., 121. – 200., ZAGREB, prosinac 2018.

Hrvatski se jezik voli znanjem.

O NEKIM NEJASNOĆAMA OKO ŠKARIĆEVA PRIJEVODA SVETOGA PISMA

Sanda Ham, Dubravka Smajić

Uradu¹ se govori o nejasnoćama koje su vezane uz ime hrvatskoga prevoditelja Svetoga pisma Ivana Matija Škarića – Matij ili Matija, uz njegovo prezime – Škarić ili Skarić, uz imenovanje jezika na koji Škarić prevodi Sveto pismo – dalmatinsko-ilirski ili ilirski, uz ulogu Karadžićeva prijevoda Novoga zavjeta u Škarićevu prijevodu. Škarić je svoj prijevod objavljivao 1858. – 1861., u 12 svezaka, na 6200 stranica s 32 stranice predgovora, a ove se godine puni 160. godina od izlaska prvoga sveska, pa je riječ i o obljetnici u kojoj se valja prisjetiti prevoditelja i njegova znamenita djela.

Uvod

O Škarićevu se jeziku ponajviše pisalo u 19. st., u godini objavljivanja prvih svezaka njegova prijevoda Svetoga pisma, 1858.; desetci su kritika napisani samo u toj jednoj godini. Već sljedeće godine rasprave pomalo jenjavaju da bi se u godini kada su posljednji svesci ugledali svjetlo dana, 1861., o Škarićevu prijevodu – zašutjelo. Pronaći ćemo krajem 19. st. bilješku o njegovoj smrti u Zagrebačkom katoličkom

¹ Kraća je inačica ovoga rada, naslovljena: Jezik Ivana Matija Škarića u ozračju književnojezičnih mijena 19. st., pročitana na 1. međunarodnom znanstvenom skupu Hrvatski prijevodi Biblije, Zagreb, 26. – 28. rujna 2018.

listu (1871.) i spomen Vladoja Dukata u Viencu (1899.) na njegov prijevod o četrdesetoj obljetnici.

Zagledanjem u suvremenije osvrte i opise Škarićeva jezika, a tek ih je nekoliko (Duda, 1981., 2000.; Vidović, 2003.; Vince, 1990.; Vrtič, 2007.), otkriva se uvijek jedan i uvijek isti vrlo općeniti zaključak o njegovu prijevodu: „prevedeno je ikavskim govorom štokavskoga narječja s natruhom čakavštine“ (Vince, 1990., str. 392.).

U toj ikavici i čakavštini suvremeni autori vide razlog zametanja i zanemarivanja Škarićeva prijevoda već u 19. st. Čini se da se u nas općenito smatra da su Katančićev i Škarićev prijevod, u odnosu na jezik svojega vremena, bili jezični korak unatrag. U najobuhvatnijem suvremenom radu o Škarićevu jeziku nalazimo sljedeće:

„Proučavajući jezik Škarićeva prijevoda, Vladoje Dukat (1899: 411) i Zlatko Vince (2002: 414) zaključili su da je Škarić *Sveto pismo* preveo ikavskim govorom štokavskoga narječja s natruhom čakavštine. Kao takav Škarićev se prijevod uključuje u bogatu hrvatsku štokavsku ikavsku književnu baštinu te se javlja kao drugi otisnuti štokavski ikavski prijevod *Svetoga pisma* u doba kada je rješavanje pitanja ikavsko-jekavskoga dvojstva išlo u smjeru izbora jekavštine. Zbog toga se u javnosti, kao i Katančićev prijevod, većinom doživljavao kao korak unatrag.“ (Vrtič, 2007., str. 453.)

Ikavica je očito obilježje; jezikoslovni laik zna da je *misto, naslidnik, nevirnik, vri-me...* ikavski, ali čakavština, osim pretpostavke da postoji, nije u opisima Škarićeva jezika u potpunosti potvrđena.² O tome nam valja raspraviti, a valja i raspraviti je li bit i jezična nit Dukatova i Vinceova baš u tom da je Škarićev prijevod zanemaren zbog zastarjeloga jezika ili su razlozi drugdje, ondje gdje ih vide Štefanić i Vidović, a prema riječima N. Babić:

„Štefanić (1941) drži da se ni Katančićev ni Škarićev prijevod nisu popularizirali koliko su zaslužili, a razlog tomu predkaradžićevska je književnojezična tradicija. Vidović drži da je Škarićev prijevod zaboravljen i potisnut zbog nesretnih okolnosti, od sredine 19. st., u kojima je hrvatski jezik bio izložen sustavnoj srbizaciji, i to više navrata. Time se hotimice zapostavljala i potiskivala hrvatska jezična baština, a nametala karadžićevska koncepcija novoštokavštine koja je preferirala istočnoppravoslavne izvore za obnavljanje leksika i odbacivala leksičko bogaćenje iz kajkavskog i čakavskog narječja (Vidović 2003: 513).“ (Babić, 2017.)

Doista, Vidović vrlo oštro i izravno kaže:

„Osim toga, zbog nesretnih okolnosti, hrvatski jezik je od sredine 19. st. sve češće, u više valova, izložen sustavnoj srbizaciji koja je sustavno zapostavljala hrvatsku jezičnu baštinu, a nametala karadžićevsku koncepciju novoštokavštine, preferirala istočnopra-

² Vrtič (2007.), govoreći o Škarićevu jeziku, govori i o čakavizmima u Škarića. Međutim, od svega navedenoga (primjerice, ž umjesto dž > sržba, črn, simo, tamo, dojde, izajde, projde, vanka, jurve, veće, ništanemanje i sl.) čini se da je samo aorist *bim, biš...* i prilog *tja* (ća) tipično čakavski, a ostalo su ili starohrvatska obilježja koja poznaju sva tri naša narječja ili obilježja tipična za franjevačku književnost. Vidi: Vulić i Laco, 2015., 2016.; Vulić, 2017.

voslavne izvore za obnavljanje leksika i odbacivala leksičko bogaćenje iz kajkavskog i čakavskog narječja. Takve prilike i okolnosti dovele su do toga da je Škarićev prijevod kao ‚ikavski govor štokavskog narječja s natruhom čakavštine‘ ili kao ‚posljednje važno jezično djelo hrvatske ikavštine‘ ostao prilično zaboravljen i bez utjecaja na potonje hrvatske prevoditelje Svetoga pisma.“ (Vidović, 2003., str. 513.)

Valja napomenuti uz Vidovićevu kritiku – Škarićev prijevod nije samo leksički i fonološki različit od karadžićevštine; krupne su morfološke i sintaktičke razlike – one koje su činile razlike između koncepcija hrvatskih filoloških škola (uz izuzimanje filološke škole hrvatskih vukovaca) i Karadžićeve koncepcije.³

Prije nego što se krene u svijet Škarićeva prijevoda Svetoga pisma, njegova jezičnoga vremena, kritičara i Hrvatske sredinom 19. st., valja upozoriti na nejasnoće koje otežavaju pronicanje u Škarićevo jezično umijeće i, uopće, snalaženje u literaturi o Škariću. Riječ je o sklonidbi imenice Postira, Postirima ili Postirama – Škarićeva rodnoga mjesta – dakako, rođen je Postirima, a ne Postirama;⁴ njegovu prezimenu – Škarić, Skarić ili Škaričić; njegovu imenu – Matij ili Matija; broju svezaka Škarićeva prijevoda Svetoga pisma – 18 ili 12, nazivu jezika na koji Škarić prevodi i o Karadžićevim utjecajima na Škarićev prijevod.

Skarich, Scarich, Skarić, Škaričić, Škarić

Oko prezimena Škarićeva doista ne bi trebalo biti nedoumica. Pisano starijim hrvatskim slovopisom, a tako su potpisane i prve tri knjige Svetoga pisma, njegovo je prezime Skarich, ali tako nisu potpisane i ostale knjige Svetoga pisma – Škarić se potpisuje kao Skarić. U Gazzeti di Zarra⁵ i splitskom sjemenišnom arhivu,⁶ prezime je zabilježeno kao Scarich.

Napuštanjem starijega slovopisa i prihvaćanjem Gajeva, prezime se piše Škarić, tako je u 19. st. prihvaćeno u Danici, Skarić i Škarić supostoje u Nevenu, a u Jadranskim je vilama samo Škarić. Zagrebački katolički list isprva piše Škarić⁷ i Skarich,⁸ ali prelazi samo na Škarić. Naravno, suvremena naša literatura ima samo

³ O tima razlikama vidi Tafra, 1995.; Ham, 1996., 2006.

⁴ Postira je mjesto na Braču, nisu Postire. Riječ je o imenici *pluralia tantum*, srednjega roda. Postira se sklanja kao i svaka imenica srednjega roda u množini: N = A = V – Postira, G – Postirâ, D = L = I – Postirima. Budući da G jd. u imenice Postira ne postoji, znak duljine (kapica ^ iznad a) nije potrebno pisati u G mn. jer nema razlikovnu ulogu u odnosu na G jd. koji je nepostojeći. Ne bi na ovom mjestu doista trebalo poučavati o sklonidbi imenice Postira, ali u literaturi je šaroliko – suvremeni autori govore češće u *Postirama* nego u *Postirima*, a unutar korica iste knjige naći će se oba lika, primjerice, u zborniku *Postira – Spomenica*, 1981. Na sreću, pa ne postoji mjesto Postire na Braču koje bi se mogle zamijeniti s mjestom Postira i izazvati priopćajne nesporazume.

⁵ Gazzeta di Zara, 1842., 9. kolovoza, br. 63, str. 230.

⁶ Kovačić, 1981.: 402.

⁷ Primjerice, 11. ožujka 1858., str. 81.

⁸ Primjerice, 15. travnja 1858., str., ali tada se prenosi vijest o Škarićevu Svetom pismu iz češkoga Hlase.

Škarić. Zanimljivo je i to što pišući starijim slovopisom, Škarić svoje prezime ne sklanja, nego ga ostavlja u nominativu – knjige su „Izbistrene i iztumačene po Ivanu Matiju Skarich“,⁹ a prelaskom na noviji slovopis, prezime se sklanja, sada su knjige „Izbistrene i iztumačene po Ivanu Matiju Skariću“. Dukat u Viencu u članku Škarićev prijevod sv. pisma (1899.) dosljedno piše Skarić. Duda uočava proširenost lika Skarić, ali tumači zašto ipak upotrebljava Škarić:

„U članku pišem ŠKARIĆ iako se on potpisivao SKARIĆ. Slijedim današnje Postirane koji se potpisuju ŠKARIĆ.“ (Duda, 2000., str. 201., bilj. 1.)

Kazalo imenâ u Vinceovoj Ikavici u hrvatskoj jezičnoj povijesti (1998.) donosi nam Škaričića umjesto Škarića, ali pretpostavljamo da je riječ o zatipku, a ne neznalačkom preimenovanju našega Škarića. Naime, u Kazalu imena uz natuknicu Škaričić, Ivan Matija upućuje se na stranice u kojima stoji Škarićevo prezime i govori se o Škariću. Poznato je da je knjiga Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti nastala poslije Vinceove smrti i da ju je za tisak priredio Ivo Pranjković pa vjerujemo da je „preimenovanje“ nastalo slučajno.

Matij, Matija, Mate, Matteo, Giammateo

Od pet sljedećih imena koje je moguće pronaći u literaturi: Matij, Matija, Mate, Matteo, Giammateo,¹⁰ samo su dva imena doista suparnička – Matij i Matija. Mate je odmilica koju upotrebljavaju obiteljski i prisniji mu autori, Matteo je zabilježeno u splitskom sjemenišnom arhivu školske godine 1814. – 1815. Škarić je ondje naveden kao Matteo Scarich.¹¹ Sredinom 19. st. još je u literaturi Matij – u Danici (1842.), Nevenu (1859.) i Zagrebačkom katoličkom listu (1859.), ali što smo bliže kraju 19. st., češće je Matija – Zagrebački katolički list (1871.) donosi bilješku o Škarićevoj smrti imenujući ga Matijom, a ne Matijem:

„Dalm. Cattolica’ nosi nam tužnu viest, da je dne 5. Pros. u Zadru preminuo Ivan Matija Škarić, prepozit prvost. kapitula zadarskoga, glasoviti hrvatski prevodilac sv. pisma.“¹²

Dukat (1899.) u Viencu piše Matija, a čini se da od Dukata preuzima i Vince (1990., 1998.) koji dosljedno upotrebljava Matija.

Škarić je samoga sebe potpisivao kao Matij. Evanđelje mu je isto tako prema Matiju, a ne prema Mateju – slog deveti Škarićev „izbistren i protumačen po Ivanu Matiju Skariću... koi sadržaje Evanđelje po Matiju, Evenđelje po Marku i Evanđelje po Luki“.¹³

⁹ Navod je s naslovnice *sloga prvoga* Škarićeva Svetoga pisma, Beč, 1858.

¹⁰ Gazzeta di Zara, 1842., 9. kolovoza, br. 63, str. 230.

¹¹ Kovačić, 1981., str. 402.

¹² Zagrebački katolički list, 21. prosinca 1871., tečaj XXII., br. 51., str. 421.

¹³ Navod je s naslovnice *sloga devetoga* Škarićeva Svetoga pisma, Beč, 1860.

Iz literature je poznato da u postirskoj matici krštenih piše Matheum (a ne Matt-hiam), pa bi prema tomu trebalo biti Matij,¹⁴ ali u suvremenoj se literaturi navodi i da je 21. travnja 1793. u Postirima kršten Ivan Matija Škarić,¹⁵ Matija mu piše na spomen-ploči na rodnoj kući i župnoj crkvi u Postirima, na nadgrobnom spomeniku u Preku na Ugljanu. Danas se uglavnom upotrebljava Matija, a samo dvoje suvremenih autora vrlo dosljedno upotrebljavaju Matij – Duda (2000.) i N. Babić (2017.).

Smatrajući da valja upotrijebiti ime kojim se služio sam Škarić, ovdje se služimo imenom Matij.¹⁶

O Daničnim predviđanjima, bibličkim društvima, imenu jezika i pravopisu

O broju svezaka Škarićeva prijevoda Svetoga pisma ne bi trebalo biti nejasnoća, svi su svesci dostupni – ima ih 12. *Uredništvo* Danice, a pretpostavljamo da se iza *Uredništva* skriva Ljudevit Gaj, u svom broju od 17. prosinca 1842. na str. 205. najavljuje Škarićev prijevod:

„... (Sveto pismo u ilirskom jeziku.) Zadarska gazzeta od 9. Kolovoza, broj. 63. donosi vjest, da je prečastni gospodin Ivan Matij Škarić, kanonik zadarski, doktor bogoslovja i bivši profesor nauka od sv. pisma staroga i novoga zakona i jezika iztočnih, naumio izdati u ilirskom jeziku sve sveto pismo, stari i novi zakon, u 18 knjigah s dodatkom najshodnijih i učenih razlaganjah od najveće koristi za duhovništvo, otce obitelji i odhranitelje. G. Škarić bavi se već više godina s prevodjenjem svetih knjigah; i spomenuta gazzetta piše o tom sljedeća: U doba, kad bibličko društvo po svih krajih zemlje razsipava svoje promjenjene i gole prevode (po glasu novinah razdělilo je ono društvo god. 1841. 14 do 15 milijunah eksemplarah svetoga pisma), ufamo se, da neće bit neugodno, ako na svet izidu ona pisma, koja razsvjećuju pamet i razčinjaju onu tvårdost sàrdacah, koja kadkada prèti društveni red prevàrnuti.“¹⁷

Danica preuzima vijest *Gazzette di Zare* o Škarićevu važnom poduhvatu i doista *Gazzetta* govori o 18 svezaka. Valja nam znati da su oba članci pisana 16 godina prije nego što je prvi Škarićev svezak objavljen, a 19 godina prije posljednjega – doista se nije moglo znati u koliko će svezaka izići Sveto pismo. Čak i kad su prvi svesci ugledali svjetlo dana, predviđanja bijahu pogrješna – *Zagrebački katolički list* u rubrici *Viestnik* 1858. u 9. broju na str. 75. šalje čitateljima vijest da su „ovih dana“ iz „tiskarnice u Beču“ izišla dva sveska prijevoda Svetoga pisma – autor je Ivan Matij

¹⁴ Kovačić, 1981., str. 402., bilješka 4.

¹⁵ Postira, 1981., str. 134.

¹⁶ Matij: *Matija, Matiju, Matija, Matije(-u), o Matiju, Matijem*; Matija: *Matije, Matiji, Matiju, Matija, o Matiji, Matijom*.

¹⁷ Svi su navodi u ovom radu preuzimani bez promjena. Pismo, pravopis i jezik nisu ni u čem mijenjani. Suvremeni bi čitatelj mogao pomisliti da je riječ o zatipcima (osobito u pisanju velikoga i maloga početnoga slova u imenima i nazivima), ali poštujući izvornik, nismo ga mijenjale.

Škarić. Svaki svezak sadržava „po šest tabakah“. Cijeli prijevod obuhvaćat će 70 svezaka, a izlazit će po dva sveska mjesečno – dakle za tisak cijelog prijevoda trebat će dvije godine. Tisak je, kako danas znamo, trajao četiri godine, od 1858. do 1861.

Dakle, riječ je ovdje o predviđanjima, pa su pogriješke opravdane, i *Gazzetine* i *Daničine* i *Zagrebačkoga katoličkoga lista*. Međutim, *Daničina vijest* svojim čitateljima donosi, osim obavijesti i barem dvije poluobavijesti. Riječ je o imenu jezika na koji će Škarić prevoditi, ali i o djelatnosti biblijskoga društva. Naime, *Danica* kaže da je Škarić „naumio izdati u ilirskom jeziku sve sveto pismo“ i da tako stoji u *Gazzeti*, a iz *Gazzette* preuzima i vijest (upozorenje) o radu biblijskoga društva. Međutim, *Gazzetta* kaže da Škarić prevodi „na dalmatinsko-ilirski jezik“, a biblijsko se društvo uopće u vijesti o Škariću ne spominje. Spominje li se drugdje u *Gazzeti*, to se za potrebe ovoga rada nije istraživalo, bitno je da *Gazzetta* ne dovodi u svezu rad biblijskoga društva i Škarićev rad, a *Danica* to čini. Evo što se kaže u *Gazzetti* od 9. kolovoza 1842. u broju 63. na str. 230.:

„Tako su rijetka u ovoj Pokrajini izdanja o svetim stvarima, a tolika je potreba, da ikomu tko nam donese donese tako lijep dar ne bismo mogli izraziti čak i unaprijed našu zahvalnost. Izvrсна je zato zamisao ona vlč. gosp. Giammatea dr. Scaricha, kanonika-teologa Zadarskoga kao i prof. emeritusa biblijskog studija Starog zavjeta i istočnih jezika, da ponudi publici u osamnaest svezaka čitavo Sveto pismo Starog i Novog zavjeta na dalmatinsko-ilirskom jeziku, opremljenu najprikladnijim i učenim komentarima na uzvišenu korist kleru, očevima obitelji i odgojiteljima. Svete knjige blistaju mnogim ljepotama i bogat su izvor uzvišenih pojmova, da vrlo korisna i uzvišeno ugodno je uvijek njihovo čitanje, i dok se svi dive uzvišenom nadahnuću tih božanstvenih stranica, nema onog koji ne zna kolike su poteškoće koje se opiru onome koji ih pokušava prenijeti i objasniti na drugom idiomu. Ali što su veće teškoće prebrođene u tom pothvatu, to je veća zasluga i pohvala autoru, u čiju bi pohvalu mogli reći mnogo stvari, ali se zasad suzdržavamo.“¹⁸

¹⁸ *Gazzeta di Zara* pisana je talijanskim jezikom. Za potrebe ovoga rada, na hrvatski nam je vijest o Škarićevu prijevodu preveo kolega Valter Milovan. Ovdje navodimo izvorni članak na talijanskom: „LA BIBBIA. Si rare sono in questa Provincia le e dizioni sopra materie Sacre, e tanto n'è il bisogno, che a chiunque ci presentasse si bel dono non potremmo non appale sargli anche anticipatamente la nostra riconoscenza. Ottimo divisamento si è perciò quello del rev. sig. Giammatteo dott. Scarich, canonico-teologo della Metropolitana di Zara, ed emerito professore dello studio biblico del Vecchio 'l'estamento, e delle lingue orientali, di offerire al pubblico in dieciotto volumi in 8. vo tutta la Sacra Scrittura del Vecchio e Nuovo Testamento in lingua dalmato-illirica, corre data de più opportuni, e dotti commenti a sommo vantaggio del clero, dei padri di famiglia, e degli educatori. I libri sacri splendono di tante bellezze, e sono fonte si larga di sublimi concetti, che utilissima e sommamente gradita ne torna sempre mai la lettura; e mentre tutti am mirano le sublimi ispirazioni di questo divine pagine, non v ha chi ignori quante sieno le difficoltà, che si oppongono chi tenta di trasportarle, e spiegarle in altro idioma. Ma quanto più sono le difficoltà superate in tale impresa, tanto maggiore ne deriva il merito e l'encomio all'autore, in lode di cui potremmo dir molte cose, ma ci restringiamo per oro“

I doista, Gazzeta govori o dalmatinsko-ilirskom jeziku.¹⁹ Danica jeziku oduzima *dalmatinski* dio i ostavlja samo ilirski, a Škarić će djelomično poslušati Danicu i u Pridslavlju Svetoga pisma reći da prevodi na jezik *ilirički*, a *vrstopis*, iako mu nije *po čudi*, preuzima Gajev. Naime, bilješčica u Danici uputila je Škarića na *vrstopis* koji se očekuje u Svetom pismu:

„*) Želiti bi bilo, da bi se ovo prekoristno djelo novim našim pravopisom izdalo, jer talianski pravopis, kojim je bez dvojbe pisano, poznat je samo u malenoj Dalmaciji — a na suprot naš novi svaki dan se više i više razprostranjuje, i već je i u iste občinske škole kraljevinah Horvatske i Slavonske po višjoj naredbi uveden.

Uredništvo.“

Iza Danice 1842. ne stoji samo Ljudevit Gaj, nego i cijeli ilirski pokret. Prema naravi svojega jezičnoga programa, ilircima dalmatinsko ime u njihovu „ilirskom kolu“ ne odgovara. Prema njihovu – razjedinjuje. Ipak, u suvremenijim prikazima Škarićeva jezika zanemarilo se da se hrvatski jezik u starijih autora nazivao dalmatinskim i da se može stoga pretpostaviti da Škarićev zamišljeni *dalmatinsko-ilirički* nije ništa drugo do hrvatski-ilirski. Škarić još 1855. jezik svojega prijevoda naziva *slavo-dalmatinskim*.²⁰ Vrančićev rječnik iz 1595. i Kašićevo Slavoslovje dalmatinsko-talijansko iz 1599. nedvojbeno nam kažu da je dalmatinski bio ime za hrvatski. Škarić nije krenuo prema panslavenskom jeziku,²¹ nego prema onomu jeziku koji su od njega zatražili oni koji su ga na prijevod poticali; u svom Pridslavlju 1858. piše o tom poticanju, navodeći kronološkim redom sve svoje poticatelje; o sebi piše u trećoj osobi, kao o „podpisanom složitelju“ kojega je nadbiskup Josip Novak „primoćnim i uljudnim besidam ponutkovao“ prevesti Sveto pismo

„i tako pribaviti Slavjanima, a navlastito puku Dalmacie, koi-je i potreban i željan nauka, onu knjigu koja-bi-im bila od privelike koristi.“ (Škarić, 1858., str. VIII.)²²

Dakle, od Škarića se očekivalo da *puku Dalmacie* donese svetopisamsku njima razumljivu riječ, a ta je bila štokavska ikavska riječ. Smatrao je da je njegov prijevod *ilirički*

„upisan bez ričih uzetih iz inostranskih jezika, podoban da-ga bez ikakve mučnosti razumi i istoko- i jugo-, a s malom mučnostju i sivero-slavjanin“ (Škarić, 1858., str. IX.).

¹⁹ Vrtić navodi da Gazzeta govori o ilirskom jeziku Škarićeva prijevoda (2007., str. 425.). Pretpostavljamo da je ta pogriješka na tragu Gajeva članića u Danici.

²⁰ Poziv za pretplatu, Neven, 1855., str. 574. Na to upozorava i Vrtić (2007., str. 453.).

²¹ U njegovo su ga vrijeme kritizirali da ga ne razumiju svi Iliri jer mu jezik nema dovoljno općih slavenskih crta, a od suvremenika misao da Škarić teži panslavenskom jeziku pronaći ćemo u Vidovića (2003., str. 519.).

²² Škarić spojnicom povezuje naglasne cjeline, naglašenu riječ i njezine zanaglasnice. Tako je bilježio u svojoj gramatici Andrija Stazić (1850.), a poslije i Antun Mažuranić (1859.). Škarić se mogao ugledati na Stazića, a to je po svoj prilici tako jer je Stazić ustao u obranu Škarićeva jezika pred žestokim i upornim napadima Ivana Črnčića (Crnčića). Vidi rasprave u Nevenu, 1859., i Jadranskim vilama, 1859.

SVETO PISMO

STAROGA I NOVOGA UVITA

IZ LATINSKOBA

S OBZIROM NA MATIČNE KNJIGE

IZBISTRENO I IZTUMAČENO

PO

IVANU MATIJU SKARICH,

SVETOGA BOGOSLOVJA NAUČITELJU,
DAVNINAH SVETOGA PISMA, UVODJENJA U SVETE KNJIGE STAROGA UVITA, NJHOVOGA IZTUMAČENJA, I ISTOKO-
STRANSKIH JEZIKAH U OPĆENOMU SEMINISTU U ZADRU BIVŠEMU UČITELJU, I OST.

SLOG PRVI

ROI SADRŽAJE

I. i II. KNJIGU MOJSESA.

S POTVRDZENJEM PRIS. I PRIPOŠT., OD S. RIMSKE STOLICE UOBLASTJENIH BISKUPAH.

U BEČU, 1858.

IZ. CES. KR. DVORNE I OBŠTENE TISKARNICE.

Svetopisamski jezik bez tuđica – jezični purizam 19. st. na djelu! Tu je Škarić uplovio u plodnosnu europsku leksičku maticu slijedeći leksikografske prvake svojega doba – purizam je, naime, europski pokret u 19. st., a ne samo odraz pojedinačnih nastojanja. U nas je Škarića mogao, pretpostavljamo, potaknuti na novotvorbe Mažuranić-Užarićev Njemačko-ilirski slovar iz 1842. Bogoslav Šulek još je i danas prvak hrvatske leksikografije i novotvorbe, ali Šulekovu je prvomu rječniku Škarić pretihodio (najmanje) dvije godine – Šulekov Njemačko-hrvatski rječnik izlazi tek 1860.

Iako se obično u literaturi kaže da je Škarić ispravljao jezik svojega prijevoda, dovodeći ga u sklad s jezičnim zahtjevima ilirizma i zagrebačke škole, tomu nije tako u potpunosti. Slovopis je ilirski Škarić prihvatio prihvaćajući dijakritičke znakove, u Pridslavlju je Sloga prvoga svojega prijevoda neizravno odgovorio Daničinu zahtjevu iz 1842. ovako:

„Što-se najposli tiče vrstopisa služio-se-je složitelj onim, koi-je bio tu skoro uveden, ne jere-mu-je on posve po čudi, nego jere-je našao za razložno hoditi i on po onoj stazi, kojom-su-se uputili mnogi drugi, i zato-se-je služio i on slovkam č, ć, š, ž...“ (Škarić, 1858., str. IX. – X.)

Međutim, to je od slovopisa bilo i sve – Škarić nema muklo è ili à kao popratno slogotvornom *r*, primjerice; Škarić ne piše *svèrha* ili *svàrha*, nego *svrha*. Njegov je prijevod ikavski. Na mjestu suvremenoga dvoglasnika, Škarić dosljedno ima fonem i glas *i* pa i slovopisno je onda slovo *i*. Gaj je tražio u Pravopiszu pisanje *rogatoga e – ě* koje preporučuje izgovarati ovako:

„Vnoge rechi koje mi Horvati szamoglasnikom *e* pishemo, navadni szu drugi Ilirczi poleg zgovora szvoga ili szlovum *i* ili pako *ie* pizati. N. p. szvet, szvit, szviet; ded, did, died; krepozt, kripozt, kriepozt, lepi, lipi, liepi, y t. d. za ovu razlichnost nashi mudreshi ztarci pizsash e, koji zaznamenuvani è vszaki poleg laztovine navade szvoje zgovarjati mose. N. p.: lèto, mèzto, dèlo, tèlo y t. d.“ (Gaj, 1835., str. 91.)

Škarić nije ovdje slijedio Gaja slovopisno, ali fonetski da – Gajevo je ě pročitao kako Gaj dopušta, ali ga je isto tako i zapisao, što Gaj ne dopušta. Škarić se, prema tomu, po svojoj ikavici ne bi trebao u mnogome razlikovati od sebi suvremene ilirske zagrebačke norme izgovorno, samo slovopisno. Istini za volju, ikavica se već 1854. smatra provincijalnom i dijalekatnom; Babukić u Ilirskoj slovnici kaže ovako:

„U provincijalizmih iliti narèčjih pokrajinskih (razrèčjih) izgovara se u ovome slučaju pisme ě kao čisto i kratko è ili kao kratko i... vira, mira, bililo (po varoših i pobliznih im selih u Dalmaciji, Slavonii i Bosni)“ (Babukić, 1854., str. 7).²³

Sredinom je 19. st. u Hrvatskoj s jedne strane ilirska slovopisna norma koja piše ě, Škarić koji piše *i* i Škarićevi riječki kritičari iz Nevena i Jadranskih vila koji pišu

²³ Škarićev je kritičar Ivan Crnčić (Črnčić) Škarića upozoravao na Babukića i pozivao Škarića da ga se pridržava budući da je Babukićeva Slovnica iz 1836. (i prema njoj nastala Volarićeva, 1854.) bila poznata i poštovana u Dalmaciji (Neven, 1858., br. 32., str. 542.).

ie.²⁴ Ne treba zaboraviti da je najžešći kritičar Škarićeve ikavice Vinko Pacel koji je supotpisnik Bečkoga dogovora i zagovornik pisanja *ie* u dugom slogu i *je* u kratkom, umjesto ilirskoga jednoga slova za obje duljine sloga, *rogatoga e – ě i/ili* jednoga Škarićeva slova za iste te obje duljine – *i*. Škarićeva je jezična i slovopisna stvarnost još uvijek u previranju i njegov izbor ikavice nije začudan. Hrvatskoj raznolikosti valja pridodati i pritisak iz Beča da se prihvati karadžićevska norma i pisanje *ije/je*. Premu tomu, ne treba Škarićev jezik opravdavati time da je prijevod započeo još u doba kada

„... još nije bilo općeprihvaćenog hrvatskoga književnog jezika... u Zagrebu pisalo još kajkavski, dok su rijetki Dalmatinci pisali i objavljivali izvan domovine svoja djela, kao što je to bio Pavlović Lucić ili Pavao Kačić Miošić, koji su inače dobri poznavaoi štokavskoga narječja.“ (Vince, 1990., str. 394.)

jer mu opravdanje ne treba. Njegov je jezik onakav kakvim ga je njegovo jezično vrijeme učinilo, a tomu pripada i ikavica. Osim Vinka Pacela, žestokoga kritičara Škarićeve ikavice, bilo je i Škarićevih suvremenika koju su ju prihvaćali:

„Što se čistoga *i* mjesto *je* i *ie* tiče, valja opaziti, da ga je prevodilac kao Dalmatinac svojim krajanom za volju uzeo, a tim nije obćenit naš pravopis niti najmanje povrijeđen.“ (Zagrebački katolički list, 7. listopada 1858., br. 40., str. 321.)

Ne treba zaboraviti ni to da je Karadžićev prijevod Novoga zavjeta u vrijeme izlaska Škarićeva prijevoda Svetoga pisma već otisnut, ali se zahvaljujući carskoj zabrani raspačavanja izdanja biblijskih društava²⁵ u Carevini ne širi Hrvatskom. Međutim, Škariću je taj prijevod bio poznatim (imao ga je u svojoj osobnoj knjižnici), a Karadžićev prijevod bilježi *ije/je* na mjestu ilirskoga *ě*, Škarićeva *i* i u Hrvatskoj sve proširenijih *ie/je*.

Naime, Škarić i Karadžić po prilici u isto vrijeme započinju prevoditi Sveto pismo. Svaki svojim pismom, jezikom i za svoj narod. Karadžićev je prijevod, samo Novoga zavjeta, završen još 1820., ali je objavljen 1847.²⁶ Povijest je Karadžićeva Novoga zavjeta, a poslije i Daničićeva Staroga zavjeta i Karadžić-Daničićeva potpunoga prijevoda Biblije uglavnom poznata, kao i način na koji je taj prijevod došao do katoličkoga življa u Hrvatskoj.²⁷ Karadžića ne bi trebalo ni spominjati uz Škarića i dvojba je li se služio Karadžićevim prijevodom, bit će da nije opravdana.²⁸

Ipak, Gajevo bi se obrušavanje i upozoravanje u Danici na Biblije biblijskih društava moglo odnositi i na Karadžićev prijevod jer je Karadžićev prijevod plaćalo Londonsko biblijsko društvo, a tisak Petrogradsko. Godine 1842., kada Gaj piše

²⁴ Dakako, riječ je i o različitim fonološko-fonetskim ostvarajima.

²⁵ Ovdje je riječ o dvama društvima, Londonskom (*angliskom*) i Petrogradskom (*ruskom*).

²⁶ Popović, 1924., str. 601.

²⁷ Opširnije vidi Babić, 2017., str. 34. – 36.; Popović, 1924., str. 601. – 643.

²⁸ O tome dvoji Vidović, 2003., str. 513.

vijest o Škarićevu prijevodu Svetoga pisma, Karadžićev je prijevod već završen. To se u Carevini dobro znalo.

Čini se da je Dukat o odnosu Škarićeva prijevoda i Karadžić-Daničićeva, a ponajprije jezičnom odnosu, najbolje poentirao još krajem 19. st. – u svom članci²⁹ o obljetnici Škarićeva prijevoda čitateljima je Vienca ponudio ulomak iz Škarićeva prijevoda i isti taj ulomak iz Daničićeva. Bez ijednoga komentara. Postupit ćemo kao Dukat – čitateljima dati na prosudbu, ali upozoriti na barem dvoje – što je Škariću *Noahova korablja*, to je Daničiću *Nojin kovčeg*, gdje se Škariću *ukazuje duga*, tu se Daničiću *vidi duga*.

<p>Ivan Matij Škarić, I. knjiga Mojsesa, Poglavlje deveto, redak 8. – 16., Beč, 1858.³⁰</p>	<p>Gjuro Daničić, Prva knjiga Mojsijeva, Glava 9., redak 8. – 16., Pešta, 1866.</p>
<p>„Reče Bog Noahu i njegovima sinovima skupa jošće i ovo: Evo-ću-ja sastaviti moj uvit s vami, i s vašim porodom posli vas; i sa svakom živućom dušom, koja-je kod vas od letućih, od životine, od svake zemaljske zviri, od svih koji izadoše iz korablje, i sa svakom zemaljskom živinom. Ja ću, to-jest, sastaviti s vami moj uvit, da neće ikada više biti skončana svaka put vodom potopa, niti-će ikada više doći potop za upostošiti zemlju. I reče Bog: ovo-je zlamen onog uvita, koga ja sastavljam meju menom, i meju vami, i za svaku živuću dušu koja-je kod vas za vikovite porode. Ja-ću stavit moju dugu u oblake, i ona-će služiti za zlamen uvita meju menom, i meju zemljom. I kad budem prikrio nebo s oblacima, tada-će-se ukazati moja duga u oblacima. I ja-ću-se spomenuti mojega uvita, s vami, i sa svakom živućom dušom, koja daje život puti, i vode potopit neće više doći za skončati svaku put. Ova-će duga biti u oblacima, i ja-ću-ju vidit i spomenuti ću-se onoga vidnjega uvita, koji-je sastavljen meju Bogom, i meju svakom živućom dušom u svakoj puti, koja-je na zemlji.“</p>	<p>„I reče Bog Noju i sinovima njegovijem s njim, govoreći: A ja evo postavljam zavjet svoj s vama i s vašim sjemenom nakon vas, i sa svijem životinjama, što su s vama od ptica, od stoke i od svega zvijerja zemaljskoga što je s vama, sa svačim što je izašlo iz kovčega, i sa svijem zvijerjem zemaljskim. Postavljam zavjet svoj s vama, te od sele ne će ni jedno tijelo poginuti od potopa, niti će više biti potopa da zatre zemlju. I reče Bog: evo znak zavjeta, koji postavljam izmedju sebe i vas i svake žive stvari, koja je s vama do vijeka: metnuo sam dugu svoju u oblake, da bude znak zavjeta izmedju mene i zemlje. Pa kad oblake navučem na zemlju, vidjeće se duga u oblacima, i opomenuću se zavjeta svojega koji je izmedju mene i vas i svake duše žive u svakom tijelu, i ne će više biti od vode potopa da zatre svako tijelo. Duga će biti u oblacima, pa ću je pogledati, i opomenuću se vječnoga zavjeta izmedju Boga i svake duše žive u svakom tijelu koje je na zemlji.“</p>

²⁹ Doista je člančić, ni dva puna novinska stupca. Međutim, utjecajem koji je imao na suvremene pristupe Škariću, ogroman je. Vince se, primjerice, oslanjao na Dukatov opis, na Vincea svi suvremenici. Ne treba, dakako, zanemariti ni Dudin utjecaj. Vidi: Vince, 1990., str. 395. – 396., bilješka 25.

³⁰ U Dukatovu tekstu Škariću je mijenjan pravopis tako da su spojnice među zanaglasnicama obrisane. Ovdje su vraćene. Mijenjano je sastavljeno pisanje niječnice s glagolom, Škarić piše sastavljeno, Dukat je rastavljao. Ovdje je sastavljeno.

I na kraju rada, glede Papina poticaja da se mijenja tekst Očenaša,³¹ evo i usporedbe Škarićeva prijevoda Očenaša i Očenaša iz Karadžićeva prijevoda:

Ivan Matij Škarić, Evanjelje po Matiju, Poglavlje VI., 1860., str 61. – 62.	Vuk S. Karadžić, Sveto evanjelje po Matiju, Glava 5., 1921., str. 5. ³²
„9. Vi-ćete dakle moliti ovako: Otče naš, koj-si na nebesih, neka bude svećeno ime tvoje. 10. Neka pride kraljestvo tvoje. Neka bude izpunjavana volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji. 11. Kruh naš svagdanji daj-nam danas. 12. I odpusti-nam duge naše, kako i mi odpuštamo dužnikom našim. 13. I ne uvedi-nas u napast, dali izbavi-nas od zla. Amen.“	9. Ovako dakle molite se vi: Oče naš koji si na nebesima, da se sveti ime tvoje; 10. Da dodje carstvo tvoje; da bude volja tvoja i na zemlji kao i na nebu; 11. Hljev naš potrebni daj nam danas; 12. I oprostí nam dugove naše kao i Mi što opraštamo dužnicima svojijem; 13. I ne navedi nas u napast; no izba- Vi nas oda zla. Jer je tvoje carstvo, i Sila, i slava u vijek. Amen

Pomnija jezična raščlamba, smatramo, nije potrebna jer tekstovi svojim razlikama govore sami za sebe; pridodajmo tek misli suvremenika:

„Mi dosad imademo samo dva tiskana prijevoda svetoga pisma u našem jeziku, i to jedan podpun, staroga i novoga zakona od Katančića, i drugi nepodpun t. j. samo novoga zavjeta od Vuka. Katančić je za svoje doba i prema tadanjem stanju jezika svoju zadaću kako tako riešio; no danas, pošto je naš jezik, premda smo ga tek od dvadeset godina gojiti počeli, u to kratko vrieme glede forme i materije Katančićevo doba daleko nadmahnuo, treba da imademo prema razvitku jezika takodjer nov prievod, niti nenapomenuvši, da su već otisci Katančićeva prijevoda riedki. Ovoj oskudici pomisli Vuk Karadžić doskočiti, te obogati jugoslavensku literaturu prievodom sv. pisma, al samo novoga zavjeta; no moramo izpovjediti, da u njegovu prievodu, nespomenuvši drugo, ima podosta izrazah, kojimi se čovjek prema njezinoj ćutljivosti pobožnih slušalacah gotovo sluziti nemože. Kad je ovakova knjiga u rukuh svećenikah, onda se dākako nije nikakove povrjede bojati; al sv. pismo nije samo za svećenika: ono mora biti prevedeno u rieči čiste, jasne i dostojanstvene, kao što je izvor neporočan i svet, iz koga je poteklo.“ (Zagrebački katolički list, 7. listopada 1858., br. 40., str. 322.)

³¹ Vidi: Mile Mamić i Ante Periša, 2018.; Auburger, 2018.

³² Izdanje Britanskoga i Inostranoga Biblijskoga društva, Beograd.

Literatura

- Leopold Auburger, 2018., Ima li ipak jezičnih nejasnoća u 6. i 7. zazivu Matejeve Molitve Gospodnje (Mt 6, 9 – 13)?, Jezik, god. 65., br. 4. – 5., str. 175. – 176.
- Nada Babić, 2018., Hrvatski prijevodi Novoga zavjeta od 20. st., KS, Zagreb
- Věkoslav Babukić, 1836., Osnova slovnice slavjanske narččja ilirskoga, Zagreb
- Věkoslav Babukić, 1854., Ilirska slovnica, Zagreb
- Bonaventura Duda, 1981., Ivan Matij Škarić (1793. – 1871.), Prevoditelj Sv. pisma, Postira – spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe (1581. – 1981.), Postira, str. 205. – 218.
- Bonaventura Duda, 2000. Ivan Matij Škarić (1793. – 1871.) – prevoditelj Sv. pisma, U svjetlu Božje riječi, Krščanska sadašnjost, Zagreb, str. 201. – 211.
- Vladoje Dukat, 1899., Škarićev prijevod sv. pisma, Vienac, god. XXXI., br. 25, Zagreb, str. 411. – 412.
- Sanda Ham, 1998., Jezik zagrebačke filološke škole, MH, Osijek
- Sanda Ham, 2006., Povijest hrvatskih gramatika, NZ Globus, Zagreb
- Slavko Kovačić, 1982., Postirska spomenica, Crkva u svijetu, god. 17., br. 4., str. 401. – 494.
- Mile Mamić i Ante Periša, 2018., Trebamo li mijenjati Očenaš – što, kako i zašto? Tisućljetni Očenaš naš hrvatski, Jezik, god. 65., br. 2., str. 41. – 63.
- Antun Mažuranić, 1859., Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole, Dio I: Rččoslovje, Zagreb
- Postira – spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe (1581. – 1981.), 1981., Postira
- Ivan Matij Škarich, 1858., Pridslovje, Sveto pismo Staroga i novoga Uvita, Slog prvi, Beč
- Ivan Matij Škarić, 1860., Sveto pismo Staroga i novoga Uvita, Slog deveti, Beč
- Andrija Stazić, 1850., Grammatica della lingua illirica ad uso degli amatori nazionali e stranieri che bramano d'impararla, Zadar
- Ljubomir Stojanović, 1924., Život i rad Vuka Stefanovića Karadžića, BIGZ, Beograd
- Branka Tafra, 1995., Jezikoslovna razdvojba, MH, Zagreb
- Marinko Vidović, 2003., Škarićevo Sveto pismo, Crkva u svijetu, god. XXXVIII., br. 4, Split, str. 501. – 530.
- Zlatko Vince, 1990., Putovima hrvatskoga književnog jezika, Nakladni zavod MH, Zagreb
- Zlatko Vince, 1998., Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti, MH, Zagreb
- Fran Volarić, 1854., Ilirska slovnica za početne učionice, Tèrst
- Ivana Vrtič, 2007., O jeziku Škarićeva prijevoda *Svetoga pisma*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, god. 33., br. 1., str. 449. – 468.
- Sanja Vulić, 2018., Jedinstvo različitosti, Radovi iz hrvatske filologije, Književni krug Split, Split
- Sanja Vulić i Gordana Laco, 2015. – 2016., O zaboravljenim i poluzaboravljenim hrvatskim prilozima, Jezik, 2015., god. 62., br. 5., str. 192. – 200.; Jezik, 2016., god. 63., br. 1., str. 22. – 35.

Sažetak

Sanda Ham, Filozofski fakultet, Osijek
Dubravka Smajić, Fakultet za odgojno obrazovne znanosti, Osijek
UDK 811.163.42, izvorni znanstveni rad
primljen 2. listopada 2018., prihvaćen za tisak 23. listopada 2018.

On Some Ambiguities Relating to Škarić's Translation of the Holy Script

The paper discusses ambiguities relating to the name of the Croatian translator of the Holy Script (published from 1858 to 1861), Ivan Matija Škarić: was his name Matija or Matij; was his family name Škarić or Skarić? There are also ambiguities relating to the name of the language into which Škarić translated the Holy Script – was it Dalmatian-Illyrian or Illyrian? – and to the role of Karadžić's translation of the New Testament in Škarić's translation.

TELAD U BUJADI

Marija Znika

redmet rada¹ je analiza statusa brojivosti zbirnih imenica, posebice dviju gramatički zbirnih imenica iz naslova, dotično imenice *telad* i imenice *bujad*, vezano uz oblike predikata uz koji dolaze.

Nužno je uvodno ponoviti nešto ukratko o imenicama i spoznajama o njihovoj naravi na temelju kojih se imenice svrstavaju u različite skupine, pa i u skupinu zbirnih.

U našoj,² a pogotovo u svjetskoj³ jezikoslovnoj literaturi, opisana je podjela imenica na brojive i nebrojive.

Brojive su one kojih je sadržaj strukturiran tako da omogućuje opreku jedno ~ mnogo. Takve imenice imaju u hrvatskom jeziku mogućnost tvorbe i upotrebe dvaju gramatičkih brojeva – jednine za jedno i množine za mnogo, odnosno za više

¹ Rad se temelji na korpusu od preko 200 zbirnih imenica različite tvorbe.

² Za literaturu o brojivosti u neslavenskom i slavenskom svijetu vidi: Marija Znika, Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku (na primjeru imenica); Mirko Peti, Oblici nebrojivosti u hrvatskom jeziku; Ivo Pranjković, Zbirne imenice i kategorija broja u hrvatskom ili srpskom jeziku, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, god. 13., br. 1., str. 171. – 175.; Eugenija Barić i dr. Hrvatska gramatika, u kojoj je primijenjena kategorija brojivosti na primjeru odnosa imenica i njihovih atributa.

³ Otto Jespersen je već 1924. uveo kriterij brojivosti za opis imenica. Primijenili su ga generativci, primjerice Noam Chomski u djelu *Aspects of the Theory of Syntax*; usp. i: Milan Mihaljević, *Generativna sintaksa i semantika*. Uz naziv brojiv, brojivost rabi se u nas i naziv brojljiv, usp.: Dragutin Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*.